

GRAM

Gåtur

GENNEM DEN GAMLE SLOTSBY

Rutedistance 3 km

Oplev Haderslev og nærområdet med guide-selv-ture.

Du kommer forbi flotte huse, historiske steder og dejlig natur. Undervejs vil der være mulighed for en pause, hvor du f.eks kan nyde lidt godt til maven.

Der er 5 guide-selv-ture, som du kan prøve med familien:

Guide-selv-tur på Årø
Guide-selv-tur i Årø Sund
Guide-selv-tur i Haderslev
Guide-selv-tur i Vojens
Guide-selv-tur i Gram

Find turene på: www.visithaderslev.dk eller ved vores infopoints.

Du ønskes en god tur.

A

GRAM SLOT

Gram slot er et tidligere kongeslot hvis historie går tilbage til Kong Valdemar Sej, hvor den hørte under kronen. Det var dengang en borg, der lå ca. 3 km nordvest for det nuværende slot. I 1314 tilhørte det hertug Erik 2. af Sønderjyllands slægt. Det vides ikke, hvor hovedbygningen lå på det tidspunkt, men der er flere voldsteder i omegnen. Ved slutningen af 1300-tallet overgik Gram til Henneke Limbek, som var en søn af Claus Limbek. Omkring 1467 overtog Ditlev Reventlow godset. Det var under Reventlow-slægtens ejerskab, at bygningerne omkring 1500 blev flyttet til den nuværende placering, og dele af den nuværende østfløj er fra den tid. Hovedbygningen, der er fredet, er et trefløjet anlæg omgivet af voldgrave, der ligger ved slotssøen i den nordøstlige udkant af Gram. Hovedfløjen er opført omkring 1670 af feltmarskal Hans Schack, der også i 1673 færdigbyggede og åbnede Gram Slotskro. Østfløjen bruges i dag til privat beboelse, mens syd- og vestfløjen ofte anvendes i forbindelse med diverse offentlige arrangementer.

1

SLOTSVANDMØLLEN

Møllen er formodentlig opført samtidig med at slottet er flyttet til den nuværende placering. Slottet skulle ifølge overleveringen have ligget et stykke længere mod vest. Udgravninger har vist, at dæmningen til opstemning af mølledam og slotssø stammer fra årene lige omkring 1400-tallet. Det eneste tilbageværende, af det omfattende bygningskompleks, er den lille bygning bag broen. Den rummer to turbiner til elforsyning. De var i drift indtil 2014. Til venstre ses det imponerende mølleshus fra 1722. På stedet drev man mølle og kro. Den er omtalt første gang 1585. Da møllen var ejet af greven, har der formodentlig været "møllevang". Det vil sige, at alle de bønder, der boede på grevens jorder, skulle lade deres korn male her. Møllelader og magasinbygninger sælges til nedrivning i 1930'erne. (der opføres to tvillingehuse Åvej 11 og 13 af stenene).

2

GRAM SLOTSKRO

Gram Slotskro skriver sig tilbage til 1673. Efter en brand genopførte Grev Schack den 2. kroen i 1714. Driften fortsatte under Gram Gods og senere med skiftende ejere - en overgang som "Petersens Hotel". Men snart hed stedet igen Gram Slotskro, og sådan har det været lige siden.

I 1913 overtog købmand Julius Frederik Schrøder forpagtningen af Slotskroen, som derefter var i Schrøder familien indtil 1961. Efter denne periode var der igen skiftende driftsformer. Men i 1984 overtog Schrøder-familien igen Slotskroen og den drives nu sammen med den røde krobygning på modsatte side af vejen af 4. generation af Schrøder familien. Bemærk den hvide jernbro over åen både her og ved næste sving. De laves af Lübecker Eisenwerk i 1882. (Sønderjylland var tysk på det tidspunkt).

3

GRAMS FØRSTE BRUGS

Bygningen er opført 1897 i tre etager. Der var oprindelig varehus, tøj og kolonivarer drevet af Laurids Hansen. Brugsen lejer sig ind i 1920 og driver butik i bygningen indtil 1965. Det fortælles at greven, på vej hjem fra Fole, opdagede at bygningen var højere end slottet. Han lader derfor den øverste etage nedrive. Brugsens lejemål bliver lidt nedsat og der opføres bagbygninger til lagerlokale. Huset ejes i dag af slotskroen og rummer swimmingpool. Slotsvej var ikke asfalteret på det tidspunkt, så trafikken har haft vanskelige vilkår op ad Slotsvej, men det så idyllisk ud.

4

GRAM HUS / ENKESÆDET

Huset blev bygget som enkesæde i 1930'erne af grev Adolph Ludvig Brockenhuus-Schack. Han havde giftet sig med den borgerligt fødte sygeplejerske Kirstine Marie, som var en del yngre end ham. Han var godt klar over, at hun efter hans død ikke ville kunne blive boende på Gram Slot, derfor byggede han Gramhus til hende.

5

GRAM TELEFONCENTRAL

Engang gik der ledninger ud til alle abonnenter. Ville man i kontakt med folk, drejede man på telefonens håndsving og centraldamen spurgte, hvem man ville snakke med. Hun satte derefter ens stik i tavlen, og man var nu forbundet med den ønskede. Skulle man tale med nabobyen, ringede centralen op hertil, og forbandt abonnenten med centralen i nabobyen, der så sørgede for videre opkobling. Det var også muligt at få en sludder med kunderne, og om nødvendigt følge med i, hvis der skete alvorlige og spændende ting i byen og omegn. Automatiseringen kom først i halvtredserne, da den store telefoncentral ved posthuset blev bygget.

6

POSTHUS

Der har i årenes løb været en række posthuse eller postekspeditionssteder i Gram. Dette er nummer 5 og placeringen er en løsning på en strid mellem de to byer, Gram og Gramby om, hvor posthuset skulle ligge. Gram hed byen nede omkring slottet. Her havde man egen jernbanestation, kro og butikker. For at løse striden salomonisk, forærede greven grunden på toppen af Kirkebjerg til opførelse af et posthus. Dette kommer således til at ligge på grænsen mellem de to byer.

7

DET GAMLE APOTEK

Apoteket i Gram er grundlagt 1839. Der var nemlig allerede i 1829 kommet en læge til byen og i 1853 kom også en fysikus til byen.

8

GRAM SYGEHUS

Sygehuset opførtes i 1860 som amtssygehus i Haderslev Vesteramt. Sygehuset udvis flere gange og fungerede som sygehus indtil 1989. Fra 1975 som langtidsmedicinsk sygehus.

9

BARBERSALON / FOTOATELLIER

Huset rummede tidligere barbersalon og et fotografatelier. Det specielle var, at det var konen, der var fotograf. Da huset blev solgt, fandt man mange hundrede glasplader med fotografier i huset skunk. De opbevares nu i Lergravsmuseets magasin.

10

GRAM BANK

Bygningen opført i 1902. Startede som Gramby bank og blev senere til Gram bank.

11

GRAM BIBLIOTEK

Bygningen rummede i stueetagen byens bibliotek, som betjentes af en lærer efter skoletid.

12

GRAM SKOLE

Den gamle Gram skole fra 1909. Skolen rummede almindelige klasselokaler i stueetagen og sløjdløkkale på første sal. Alle byens elever kunne rummes i bygningen. Den er stadig en del af Gram Skole, men rummer nu kun tre klasser.

13

BAGER SCHMIDTS BAGERI

Bager Schmidt, Andrea og Christian Schmidt startede bageri omkring 1900 lige midt i byens hjerte, her var både beboelse, café, bagerforretning og en tilstødende bygning med bageri.

14

ANDRESENS HOTEL

Hotellet opføres 1906 og året efter festsalen. Hotellet afløser en gammel stråttækt kro fra 1709, der lå umiddelbart ved siden af. Den fungerer faktisk, indtil den nye bygning er klar. Herefter nedrives den. Der findes billeder, hvor man ser begge bygninger samtidig.

15

GRAM BANEGÅRD OG RUTEBILSTATION

Banegården blev indviet 5. marts 1899 sammen med Amtsbanen Vojens - Gram - Rødding. Den fungerede som banegård til banens nedlæggelse i 1938.

@visithaderslev

@visithaderslev